

1970 - "Het is zo moeilijk een beetje iemand te zijn". Ze was zestien en lichamelijk al een jonge vrouw. Ze werkte op een kippenslachterij in Wezep, maar moest door de leerplichtwet 1969 nog één dag per week naar het vormingscentrum in Heerde. In een groepsgesprek zei ze het, bijna verontschuldigend: "Het is zo moeilijk een beetje iemand te zijn".

Naast mijn baan als vormingswerker in Heerde, volgde ik de deeltijdstudie Sociaal Cultureel Werk van de Sociale Academie in Groningen. Ik legde de laatste hand aan mijn afstudeerscriptie met als hoofdvraag: "Hoe ontwikkelt zich de identiteit van werkende jongeren?". De theoretische onderbouwing vond ik in het werk van de Duitse - in WOII naar Amerika gevluchte - psycholoog Erik Erikson [1902-1994]. Zijn theorie over identiteitsontwikkeling veronderstelt dat jonge mensen in de adolescentie [niet zelden in een crisis] worstelen met vragen als "wie ben ik?" en "wat wil ik?". Het is een noodzakelijke periode van zelfreflectie, experimenteren en integratie van waarden, om zo een stabiel zelfbeeld te vormen. Toen ik haar woorden hoorde, wist ik direct: dít wordt het Leitmotiv van mijn studie. En zo geschiedde, haar woorden prijkten op het titelblad.

Zes jaar later kwam de vermaarde rooms-katholieke theoloog Edward Schillebeeckx in mijn leven. Hij was voor mij van grote betekenis. Mede door zijn moedige persoonlijkheid en zijn boeken ben ik meer mens geworden.

In zijn in 1977 verschenen wereld-bestseller "*Gerechtigheid en Liefde, genade en bevrijding*" ontwikkelde hij onder meer zijn theorie over "de zeven antropologische constanten". Het zijn, volgens Schillebeeckx, zeven specifieke kenmerken van het menselijk gedrag door alle eeuwen heen, waardoor wij een 'heel mens' kunnen zijn in onze relatie met andere mensen. Een van de zeven kenmerken: Wij zijn als mens ingebed in *tijd* en *ruimte*, historisch en geografisch gesitueerd. Waar en wanneer wij leven bepaalt in hoge mate wie wij zijn en hoe wij ons verhouden tot andere mensen. Maar ook: In hoe wij *nu* voor anderen als mens zichtbaar zijn, in onze gedragingen, opvattingen en onze levensverhalen, resoneert onze levensloop in tijd en ruimte - tenzij... tenzij wij, door welke oorzaak en om welke reden ook, delen van onze levenservaringen die wel van betekenis voor onze persoonlijke ontwikkeling waren, voor anderen en mogelijk ook voor onszelf *verborgen* houden, *verzwijgen*.

* * *

Ik illustreer het grote menselijke zwijgen over een wel relevant, maar ook 'lastig' verleden én over de gevolgen daarvan, graag aan de hand van een voorbeeld uit het collectieve geheugen van heel veel nu [nog] levende Nederlanders.

In 1947 en 1949 voerde het Nederlandse leger twee grote oorlogsoperaties uit in de kolonie Indonesië, om zo een einde te maken aan de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog [1945-1949]. Er was sprake van structureel extreem geweld door de 120.000 tot 150.000 Nederlandse dienstplichtigen en vrijwilligers - standrechtelijke executies, martelingen, verkrachtingen en het in brand steken van kampongs. Ruim 5.000 Nederlandse militairen sneuvelden, aan Indonesische zijde tienduizenden tot mogelijk honderdduizenden. Deze vreselijke werkelijkheid werd verdoezeld. Toen in 1949, onder enorme buitenlandse druk, Indonesië een onafhankelijke staat werd, keerden de Nederlandse militairen huiswaarts en begon *het grote zwijgen* - van henzelf, hun gezinnen, familie en verdere sociale omgeving. Ook de media, de krijgsmacht, de politiek zwegen. En dat, terwijl velen terugkeerden met trauma's en grote psychische schade. Veel veteranen voelden zich door het grote zwijgen miskend, want over een essentieel deel van hun leven kon niet gesproken worden. Dat grote zwijgen werd pas twintig jaar later doorbroken door de actualiteitenrubriek *Achter het Nieuws* met Herman Wigbold c.s. Met als 'hoogtepunt' het optreden van de veteraan en psycholoog Joop Hueting, die vertelde over de gruweldaden die Nederlandse soldaten hadden begaan. Zijn getuigenis veroorzaakte een schokgolf en zo begon de kanteling in het collectieve bewustzijn van onze samenleving en werd het grote zwijgen met zijn schadelijke gevolgen eindelijk doorbroken. Maar er moesten nog liefst 53 jaren voorbijgaan totdat in 2022 het formële zwijgen plaats maakte voor officiële excuses van de Nederlandse regering aan de bevolking van Indonesië¹. Deze geschiedenis laat zien hoe moeilijk het is om *voor je naasten een beetje iemand te zijn*, als een essentieel deel van je *voorbije leven* en/of van wie je *nu* bent verborgen blijft onder de verstikkende deken van het grote zwijgen.

* * *

Nu van het grote zwijgen van onze samenleving naar het kleine zwijgen in onze persoonlijke relaties met anderen.

Het volgende zou mij maar zo kunnen overkomen. Stel je voor: Louise en ik zitten met van ver gekomen vrienden aan de eettafel. De kaarsen branden; de glazen zijn gevuld, het hoofdgerecht¹ is geserveerd.

In appelsap gegaarde zuurkool, omringd door een saus van visbouillon, knolselderij en gruit van uitgebakken spek, bedekt met een moot kabeljauw, in de oven gegaard, en een zoetzure dressing met sjalot en zwarte olijven.

We genieten van de maaltijd, hebben samen plezier, we voelen ons met elkaar verbonden en hebben elkaar veel te vertellen, want zo vaak zien we elkaar - alleen al door de afstand - helaas niet. We wisselen het laatste nieuws over onze gezondheid, het nageslacht, ons voornemen om te verhuizen, hun laatste vakantie en zo meer. Dan is er onverwachts die ene vraag: "Hé Roel, je schrijft in je blogs wel regelmatig over hoop, maar nooit over geloof. Heb je dat opgegeven?" Je denkt wellicht: nou zeg, dát is een lastige vraag! Vind je vragen over geloof, religie en zingeving lastig? Valt na zo'n vraag het gesprek stil?

Er is nog zoveel niet gezegd
Er is nog zoveel doodgezwegen
Door jullie en door mij

In nachten dat wij wakker lagen
Op onvoltooid verloren dagen
Door jullie en door mij

Zoveel waarheid nog ontdoken
Zoveel nog niet uitgesproken
En het heeft zo voor de hand gelegen
Bij jullie en bij mij

Zoveel grond nog niet ontgonnen
Zoveel plannen niet begonnen
Vragen die geen antwoord kregen
Van jullie noch van mij

Er is nog zoveel niet gezegd

Paul van Vliet

Lastige vragen?! De Zwitserse auteur Max Frisch³ stelde in zijn *Tagebuch mit Marion, 1966-1971* reeksen existentiële vragen over thema's zoals vriendschap, huwelijk, geloof, dood en hoop. Dagblad Trouw had in de eerste helft van de jaren '90 een veel gelezen en geprezen rubriek LASTIGE VRAGEN, waarin vragen uit dit Tagebuch werden voorgelegd aan bekende Nederlanders, met vaak verrassende en vooral openhartige antwoorden.

Een aantal van zijn vragen, voor een mooi gesprek aan tafel:

- Welke hoop koester je of heb je opgegeven?
- Ben je bang voor de dood en sinds welk levensjaar?
- Hoop je op een hiernamaals?
- Beklaag je vrouwen? Mannen?
- Ben je voor jezelf een vriend?
- Heb je ervaren hoe helend tranen kunnen zijn?
- Hoeveel geld zou je willen bezitten?
- Ben je bang voor arme mensen? Waarom?
- Zijn er vragen waarop je geen antwoord wilt geven?

Het moet niet moeilijk zijn om er zelf nog andere vragen aan toe te voegen. Vragen aan jezelf, aan tafelgenoten met wie je levensvragen wilt delen.

* * *

Ook Paul van Vliet heeft het in zijn prachtige lied over het zwijgen, over "vragen die geen antwoord kregen". Maar ligt het niet voor de hand – zingt hij – om in de ontmoeting met geliefden en vrienden ons hart open te stellen, om te delen

waarnaar we verlangen,
waarover we twijfelen,
waarvan we blij worden,
waarover we verdrietig zijn,
wat je mist,
waarover je droomt,
wat jou drijft,
waarvoor je bang bent,
waarin je je sterk voelt,
waardoor je gelukkig bent? –
Om daarnaast ook samen plezier te hebben?

"Uiteindelijk stoppen we allemaal iets weg in de donkere hoeken van ons bestaan,"⁵ en zwijgen we daarover in de ontmoeting met anderen. Als we echter de moed hebben om ons hart open te stellen, kunnen we ervaren dat dit zwijgen doorbroken kan worden. Dán is het niet moeilijk om 'iemand te zijn'! Dan bén je het, méns met anderen! Dan geniet je echt van zo'n gesprek.

NOTEN

1. Deze excuses gingen zelfs over eeuwen van koloniale wandaden; zie [hier](#) meer daarover
2. Het recept voor die heerlijke zuurkool met kabeljauw vind [je hier](#)
3. [Meer over Max Frisch](#)
4. [Er is nog zoveel niet gezegd](#): De volledige tekst van het lied van Paul van Vliet, hiervoor staat een deel van zijn tekst.
5. Uitspraak van Arnold Huygen, momenteel Theoloog der Nederlanden in het Nederlands Dagblad, 8 april 2026

MUZIEK

1. [Paul van Vliet zingt: Er is nog zoveel niet gezegd](#) – wij mochten er bij zijn, twee keer zelfs – wat een geweldige, integere kunstenaar!
2. [Lied ohne Worte](#), opus 109 van Felix Mendelssohn-Bartholdy. Het kan ook zónder woorden. Vaak luisteren en kijken wij voor het slapen gaan een half uur of langer naar muziek. Zonder woorden, soms een gedachte delend als we wat bijzonders horen en/of zien: de emoties van spelers en zangers, hun betrokkenheid op elkaar; niet zelden komt door de muziek een herinnering voor de geest aan een tijd die voorbij is en niet weerkeert. Gelukkige momenten samen, waarna het goed slapen is.
3. [Gute Nacht Freunde, es wird Zeit für mich zu gehen](#), Reinhard May. Luister, vergeet de sigaret en je hoort een iconisch lied. Het is al 50 jaar de openingstune van het radioprogramma Met het Oog op Morgen, en markeert voor talloze luisteraars het moment waarop de dag tot rust komt, wellicht na een mooi tafelgesprek.
4. [Spiegel im Spiegel](#) van de Estlandse componist Arvo Pärt [1935], die wel de "componist van de stilte" wordt genoemd. Zijn muziek kenmerkt zich door eenvoud, sacrale sfeer en bewuste stiltes tussen de noten. Hij wordt beschouwd als een van de meest uitgevoerde levende componisten ter wereld. Sluit je ogen en laat de muziek z'n werk doen. Arvo Pärt